

УДК 336.658

А.М. ГОНЧАРЕНКО

*ПВНЗ „Європейський університет”, Україна***ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ТА ЕТАПИ УПРАВЛІННЯ
КАПІТАЛОМ У МАШИНОБУДУВАННІ
ТА СФЕРІ ПОСЛУГ**

Проаналізовано сутнісне наповнення поняття „управління капіталом”, яке розкривається на підставі понять „капітал” та „управління” через складові частини – управління формуванням капіталу та управління використанням капіталу. На основі аналізу існуючих основних фінансових стратегій отримано висновок про залежність завдань на етапах формування і використання капіталу від місії та бачення, які визначають головну фінансову мету конкретного підприємства. Для обох етапів управління капіталом доведено доцільність проведення ранжирування значущості завдань на підставі стратегічних завдань підприємства.

Ключові слова: *управління капіталом, фінансова мета, управління формуванням капіталу, управління використанням капіталу, етапи управління капіталом.*

Вступ

В сучасних ринкових умовах забезпечення підприємства необхідним рівнем капіталу є передумовою його успішного функціонування в ринковому середовищі. Проведений аналіз існуючих наукових робіт по даній тематиці довів, що сутність управління капіталу взагалі і, зокрема, на підприємствах машинобудівної галузі найчастіше висвітлюється у фінансовому аспекті (як управління фінансовими ресурсами) [1, 2]. Окремо є доволі детальне висвітлення управління людським капіталом, в меншій мірі – управління організаційним та клієнтським капіталом. Опис, обґрунтування цілісної інтегрованої системи управління всіма видами капіталу наводиться у науковій літературі лише фрагментарно. Відповідно, з

метою розробки цілісної системи управління капіталом актуальним і необхідним є проведення аналізу сутнісного наповнення поняття „управління капіталом”.

1. Постановка завдання

Проведений автором аналіз сутнісних характеристик і на цій підставі сучасного розуміння поняття „капітал” [3] призвів до висновку про необхідність виділення окремого визначення поняття „сукупний капітал” з метою однозначності застосування термінів. Сукупним капіталом компанії є обмежений запас накопичених продуктів праці у грошовій, матеріальній чи нематеріальній формах, який залучається його власниками або розпорядниками в економічний процес відтворення та зростання вартості як інвестиційний ресурс та/або фактор виробництва з метою отримання доходу, розмір якого базується на очікуваних нормах віддачі, в процесі кругообігу видів під впливом управляючих зусиль та характеризується ступенем ризику і рівнем ліквідності. На підставі цього визначення поставлене завдання аналізу поняття „управління”, виділення на підставі отриманих результатів етапів управління капіталом з конкретизацією завдань, які стоять перед менеджерами підприємства на кожному з цих етапів. Комплекс завдань на всіх етапах управління капіталом і має визначати основне сутнісне наповнення поняття „управління капіталом”.

2. Результати

В подальшому необхідним є виявлення змісту поняття “управління капіталом”, місця його у загальній системі управління підприємством, визначення задач по етапам управління капіталом.

Управлінням є „елемент, функція організованих систем різної природи (біологічних, соціальних, технічних), яка забезпечує збереження їх визначеної структури, підтримку режиму діяльності, реалізацію їх програм і цілей” [4]. Дане визначення є узагальнюючим, в ньому можна виділити два важливих моменти :

– управління є функцією цілісної організованої системи;

– призначенням управління є досягнення системою якоїсь визначеної мети.

У той же час даному визначенню явно бракує викладу описання основних елементів вищевказаних систем та механізму, за яким досягається реалізація кінцевих програм та цілей.

Ще один варіант стандартизованого визначення поняття управління радянського періоду ототожнює управління з процесом „здійснення впливів, які відповідають алгоритму управління” [5]. З повнотою визначення важко погодитись, оскільки воно зводиться до алгоритму і в ньому не помітною є мета управління.

Для розкриття поняття управління капіталом будемо в подальшому керуватись сучасним визначенням, згідно з яким „управління – це свідомий цілеспрямований вплив з боку суб’єктів, керівних органів на людей, економічні об’єкти, що здійснюється з метою направлення їх дій та отримання бажаних результатів” [6].

Змістове наповнення поняття управління глибше розкривається при дослідженні основних складових управління, які відповідають задачам управління економічними об’єктами, і якими є:

– „... постановка задач управління: формулювання цілей управління, визначення функцій об’єкта управління, ... вибір керуючих впливів, ... визначення показників якості управління, облік впливів зовнішнього середовища ... ;

– розробка принципів управління: ... визначення функціональної та алгоритмічної структур керуючого об’єкта;

– розробка методів і засобів аналізу процесів в системах управління ...;

– розробка методів синтезу структур і розрахунку параметрів керуючих об’єктів.” [7].

Відповідно до вищенаведених задач управляючий об’єкт (суб’єкт управління) виробляє керуючий вплив у вигляді сигналів або команд, які направлені об’єкту управління, що є виконавчою частиною системи управління. Об’єкт управління, реагуючи на керуючий вплив, виконує певні дії, що спрямовані на реалізацію завдань, які несе в собі керуючий вплив. До керуючих впливів відносяться нормативні акти, програми, плани, накази, розпорядження, інструкції, вказівки керівництва підприємства,

моральні та матеріальні стимули. Реакція об'єкта управління у вигляді інформації про його поведінку, дії, результати цих дій повертається до суб'єкта управління за допомогою сигналів зворотного зв'язку. Наслідком отримання цієї інформації є початок нового циклу роботи системи управління. Треба зауважити, що система управління рідко буває замкнутою, ізольованою від впливу зовнішнього середовища. Зовнішній вплив може бути спрямований як на об'єкт, так і на суб'єкт управління у вигляді, наприклад, різного роду інформації, яка стосується області діяльності системи управління.

Функціонування системи управління визначається, в першу чергу, метою існування, яка реалізується та деталізується через структуру, функції та інші поняття. Варто відрізнити мету системи і мету управління системою.

Метою системи взагалі є „предмет устремління, завчасно намічений кінцевий задум, очікуваний результат дії системи, те, в ім'я чого функціонує система” [8]. Мета ж управління системою походить від виконання функцій управління, які формулюються під впливом мети існування системи. Тому „мета управління, яка складається в кінцевому підсумку у досягненні цілей системи, перебуває одночасно у генеруванні ефективних керуючих впливів, які ведуть систему до намічених цілей” [8].

Існує три найбільш типових мети управління соціально-економічними системами :

- мета виходу з небажаного стану (стан цільових параметрів суб'єкта управління, який не задовольняє управляючий об'єкт, є причиною розробки антикризових цілей управління);
- мета стабілізації в досягнутому стані (стан системи задовольняє управляючий об'єкт в реальній ситуації, внаслідок чого формується мета його закріплення);
- мета розвитку системи (суб'єкт управління позитивно оцінює можливість покращення кількісних та якісних цільових показників системи, коригуючи свої керуючі впливи).

Управління системою, крім цього, має й свою специфічну мету – переведення системи в новий, бажаний стан протягом визначеного періоду часу при мінімізації витрат на це переведення.

Для того, щоб найбільш повно розкрити зміст поняття „управління”, науковці використовують спосіб розчленування процесу управління на окремі етапи, які характеризуються виконанням функцій управління, що є основними саме на цьому етапі. В залежності від поглядів наукових шкіл, які досліджували теорію управління, вибору ними конкретних складових систем управління, результатом розчленування ставали різні групи функцій управління. В агрегованому варіанті поглядів різних наукових шкіл набір функцій управління має такий вигляд :

- встановлення мети, прогнозування;
- планування;
- організація;
- оперативне регулювання;
- облік;
- аналіз;
- контроль;
- стимулювання.

Сукупність цих функцій являє собою механізм управління, який спільно зі службами управління складає систему управління економічними об'єктами.

Управління капіталом традиційно розглядається як складова частина фінансового менеджменту і, в свою чергу, поділяється на дві глобальні частини – управління формуванням та управління використанням капіталу[9]. Функціональне наповнення поняття управління капіталом розкриємо шляхом детального розгляду його складових. В теоретичному плані можна виділити два підходи щодо розкриття сутності поняття управління капіталом :

- розгляд управління капіталом і його складовими як окремої управляючої системи;
- розгляд вищевказаних об'єктів як підсистеми в глобальній системі управління підприємством.

Як більш практичний нами вибрано другий підхід, оскільки управління капіталом складно виокремити від інших підсистем управління підприємством без виявлення, перевірки та фіксації колосальної кількості зв'язків між ними, що, на нашу думку, має сенс лише при розробці систем

управління на кшталт ERP-систем для підприємств, в яких підсистема управління капіталом є окремим глобальним модулем в системі управління підприємством. Враховуючи сучасне визначення сукупного капіталу вважаємо за необхідне розглядати управління сукупним капіталом машинобудівного підприємства як безпосередню гілку від загальної системи управління, оскільки управління інтелектуальним капіталом не вписується в систему фінансового менеджменту. При цьому доцільним є збереження функціонального поділу системи управління сукупним капіталом на підсистеми його формування і використання.

Спочатку поняття управління формуванням капіталу розглядалось, в основному, в контексті залучення капіталу для забезпечення новоствореного бізнесу. Згодом коло завдань, які відносяться до компетенції системи управління формуванням капіталу, було значно розширене. Найбільш значущими серед них є оптимізація розміру, структури та форм капіталу, необхідного для функціонування підприємств, установ, організацій конкретних форм власності, галузей, організаційно-правових форм, та управління ризиками формування капіталу.

Узагальнюючи вищевикладене, під управлінням формуванням капіталу будемо розуміти сукупність процесів підготовки і здійснення керуючих впливів, які направлені на досягнення оптимальної структури капіталу та обсягів оптимального співвідношення різних форм капіталу при прийнятному рівні ризиків.

З сутності управління формуванням капіталу походять завдання, які стоять перед ним. Вони також нерозривно пов'язані зі стратегічними орієнтирами розвитку конкретного підприємства – місією, баченням, які визначають головну фінансову мету даного підприємства. І, якщо розуміння сутності управління формуванням капіталу практично не визиває суттєвих суперечок, то направленість фінансової політики окремо взятих підприємств може суттєво відрізнятись, що, в свою чергу, ставить свій варіант завдань перед визначеним підприємством в залежності від форми власності, галузі діяльності, організаційно-правової форми та інших чинників.

Традиційним і доволі розповсюдженим варіантом фінансової мети (особливо в малому бізнесі) є максимізація прибутку підприємства. Однак, незважаючи на простоту сприймання та економічне обґрунтування

класиками політекономії зв'язку цієї мети зі збільшенням суспільного добробуту, цей варіант має ряд недоліків, серед яких найсуттєвішими є неврахування фінансових ризиків та відсутність аналізу наступного використання прибутку, оскільки аналіз досягнення фінансової мети завершується на етапі фіксації в абсолютному або відносному вимірах розміру отриманого прибутку.

Другим варіантом фінансової мети, згідно теорії усталеного економічного зростання, є забезпечення фінансової рівноваги суб'єкта протягом його економічного життя. Найбільш повно теорія висвітлена в роботах Дж. Ван Хорна [10]. За цією теорією безкризисний розвиток разом з поступовим розширенням обсягу господарської діяльності протягом тривалого періоду є пріоритетом у фінансовій стратегії підприємства. Цей варіант стратегії є обережним, оскільки мінімізує рівень фінансових ризиків щодо формування капіталу, і, як наслідок обережності, в ряді випадків не дозволяє досягнути максимально можливої віддачі від вкладеного капіталу в окремо взятих періодах.

Третім варіантом фінансової мети є бачення, ініційоване власниками підприємств. Згідно нього фінансовий менеджмент повинен бути спрямований на забезпечення максимізації добробуту власників підприємства. Ця концепція управління отримала назву VBM (Value Based Management) і знаходить все більше розповсюдження у світі

Три наведені базові фінансові стратегії можуть бути основою для модифікованих фінансових стратегій, які запозичають з базових ті позитивні риси, які є найбільш важливими для підприємства конкретної форми власності, галузі, організаційно-правової форми з врахуванням особливостей його оподаткування.

В залежності від вибраного варіанту фінансової стратегії перед підприємством постають з різним рівнем значущості конкретні задачі по управлінню формуванням капіталу, серед яких є :

- визначення та формування достатнього обсягу капіталу, який необхідний для забезпечення визначеного темпу розвитку;
- вибір та забезпечення умов для реалізації оптимального співвідношення доходності та стабільності щодо формування капіталу згідно з вибраним варіантом фінансової стратегії (організація умов для забезпечення

мінімально можливого рівня фінансового ризику при визначеному рівні доходності або максимального рівня доходності при максимальній межі фінансового ризику, як граничних варіантів реалізації співвідношення);

– забезпечення мінімально можливої середньозваженої вартості капіталу при інших визначених показниках;

– вибір оптимальних форм та структури капіталу, визначення точки компромісу згідно компромісної концепції структури капіталу;

– забезпечення достатньої фінансової гнучкості підприємства.

Оскільки частина вищенаведених завдань суперечить одне одному, постає глобальна задача вибору в цих парах оптимальних співвідношень, конкретний розмір яких залежить, в основному, від обраної фінансової стратегії.

Етап використання капіталу ставить перед менеджментом підприємства нові завдання, конкретне наповнення яких, так само, як і завдань на етапі формування капіталу, залежить від головної фінансової мети підприємства. Якщо на етапі формування превалювали задачі щодо забезпечення найкращих умов для подальшого використання капіталу, то на етапі використання капіталу всі завдання мають спільний основний напрям – ефективне використання вже сформованого капіталу, причому критерії ефективності знову-таки визначаються на підставі головної фінансової мети. На відміну від етапу формування, де основні завдання сформовані в контексті забезпечення оптимальності структури, розміру та форм капіталу в розрізах власного та залученого капіталу, в подальшому особлива увага зосереджується на використанні капіталу в рамках складових звичайної діяльності.

Під управлінням використанням капіталу в подальшому будемо розуміти сукупність процесів підготовки і здійснення керуючих впливів, які направлені на досягнення максимальної ефективності кругообігу та використання різних форм капіталу в різних видах діяльності та проектах при прийнятному рівні відповідних ризиків.

До завдань етапу управління використанням капіталу відносяться:

– вибір оптимального рівня співвідношення обсягів використання сформованого капіталу по видах діяльності та проектах;

– реалізація оптимального співвідношення доходності та стабільності щодо формування капіталу згідно з вибраним варіантом фінансової стратегії;

– забезпечення максимального обсягу переходу капіталу з людської форми капіталу до інших форм, які мають підстави вважатись власністю підприємства;

– постійне підвищення ефективності кругообігу форм капіталу, генерація нематеріальних форм капіталу в процесі кругообігу людського капіталу;

– мінімізація обсягу капіталу, який в конкретний момент часу не задіяний в господарській діяльності;

– досягнення оптимального співвідношення накопичення та споживання капіталу на підставі цільових настанов власників підприємства.

Як і на етапі формування капіталу, наведені завдання тісно пов'язані одне з одним та іноді безумовне виконання одного з них стає на заваді виконанню іншого. Для обох етапів управління капіталом є доцільним проведення ранжирування значущості завдань на підставі стратегічних завдань підприємства.

Висновки

Процес управління капіталом доцільно розділити на два етапи – управління формуванням і управління використанням капіталу. Цей висновок є дійсним і для управління сукупним капіталом підприємства, необхідність виокремлення якого викликане розширенням традиційного поняття „капітал” у сучасних умовах господарювання. Наукова новизна та теоретична цінність отриманих результатів полягає в отриманні поняття „управління капіталом”, синтезованого на підставі аналізу сутнісних характеристик понять „управління” та „капітал”. Практично цінним також є перелік завдань, поставлених на етапах управління сукупним капіталом – управління його формуванням та використанням. Подальші розробки по тематиці управління капіталом планується спрямувати на розробку цілісної системи управління капіталом, яка буде базуватись на системі збалансованих показників.

Література

1. Шевчук Н.В. Диагностика формування та ефективності функціонування капіталу машинобудівних підприємств / Н.В. Шевчук // Формування ринкової економіки. – 2004. – № 12. – С. 395-402.
2. Чорна О.Є. Управління капіталом підприємства в умовах ринкової трансформації економіки України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.04.01 / Чорна Оксана Євгенівна; Одес. держ. екон. ун-т. – О., 2005. – 21 с.
3. Гончаренко А.М. Інформаційні технології у процесі управління капіталом / А.М. Гончаренко // Інформаційні технології в економіці, менеджменті і бізнесі. Проблеми науки, практики та освіти: зб. наук. праць XII Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 23-24 листопада 2006 р. – К., 2007. – У 3-х т. – Т. 2. – С. 95-98.
4. Большой энциклопедический словарь / Под ред. И. Лапиной. – М.: АСТ, Астрель, 2005. – 1248 с.
5. Теория управления. Терминология. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://accident.fromru.com/Ponyatia/AN_CCCP.htm.
6. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М.: Инфра-М, 2008. – 512 с.
7. Теория управления: терминология. Сборник рекомендуемых терминов, вып. 107; отв ред. Б.Г. Волик. – М.: Наука, 1988. – 29 с.
8. Райзберг Б.А. Управление экономикой / Б.А. Райзберг, Р.А. Фатхутдинов. – М.: Бизнес-школа "Интел-Синтез", 1999. – 784 с.
9. Бланк И.А. Управление формированием капитала / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 2000. – 512 с.
10. Ван Хорн Дж.К. Основы управления финансами: пер. с англ. / Дж.К. Ван Хорн; научный редактор перевода И.И. Елисеева. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 800 с.

Рецензент: канд. екон. наук, проф., зав. кафедри економіки та менеджменту А.В. Безкрєвна, Вінницька філія ПВНЗ „Європейський університет”, Вінниця.

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ И ЭТАПЫ УПРАВЛЕНИЯ КАПИТАЛОМ В МАШИНОСТРОЕНИИ И СФЕРЕ УСЛУГ

А.Н. Гончаренко

Проанализировано сущностное наполнение понятия «управление капиталом» на основе понятий «капитал» и «управление» через составные

части – управление формированием и управление использованием капитала. На основе анализа существующих основных финансовых стратегий получен вывод про зависимость заданий на этапах формирования и использования капитала от миссии и видения, которые определяют главную финансовую цель конкретного предприятия. Для обоих этапов управления капиталом доказана целесообразность проведения ранжирования значимости заданий на основе стратегических задач предприятия.

Ключевые слова: управление капиталом, финансовая цель, управление формированием капитала, управление использованием капитала, этапы управления капиталом.

THE ECONOMIC CONTENTS AND STAGES OF MANAGEMENT OF THE CAPITAL IN MECHANICAL ENGINEERING AND SPHERE OF SERVICES

A.M. Goncharenko

The intrinsic filling of concept "management of the capital" is analysed on the basis of concepts "capital" and "management" through components - management of formation and management of use of the capital. On the basis of the analysis of existing basic financial strategy the conclusion about dependence of the tasks at stages of formation and use of the capital from mission and vision is received which define the main financial purpose of the concrete enterprise. For both stages of management of the capital the expediency of realization rang of the importance of the tasks is proved on the basis of strategic tasks of the enterprise.

Key words: management of the capital, financial purpose, management of formation the capital, management of use the capital, stages of management the capital.

Гончаренко Андрій Миколайович – аспірант, ст. викладач кафедри економіки та менеджменту Вінницької філії ПВНЗ „Європейський університет”, e-mail: vinnitsa@eufimb.com.ua.